

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כוס שלישי ורביעי

(ק"ז ב') **משנה:** מזגו לו כוס שלישי, מברך על מזונו (ברכת המזון).

כוס רביעי, גומר עליו את ההלל. (וכן) ואומר עליו ברכת השיר.

בין הכוסות הללו, אם רוצה לשתות יין, ישתה. בין (כוס) שלישי לרביעי לא ישתה.

שיטות הראשונים

בין שלישי לרביעי לא ישתה: כתבו רי"ף, רא"ש, ורשב"ם, בשם הירושלמי, למה לא ישתה? בשביל שלא ישתכר.¹ וביאר רשב"ם, דתו לא חזי למיגמר הלילא. ותוספות כתבו בשם יש מפרשים, שלא יבטל טעם מצה. וטעם נוסף כתב רשב"ם שלא ישתה בין שלישי לרביעי, דנראה כמוסיף על ארבעה כוסות.² והשו"ע סתם דבריו.³ וכתב מהרי"ל דיכול לשתות מכוס שלישי כמה פעמים, ולא חשיב מוסיף על הכוסות. וכן פסק הרמ"א.⁴

שתיה בין כוס ראשון לשני: ראבי"ה כתב שיכול לשתות אם ירצה, רק שיכוין לבו שלא יצטרך לברך פעם שנית, שלא יהא כמוסיף על הכוסות. וכן כתב מהר"ם מרוטנבורג.⁵ וכתב רשב"ם, דכמו שמבואר בירושלמי דיין שבתוך המזון אינו משכר, הוא הדין נמי יין שלפני המזון אינו משכר, ואם רצה לשתות בין ראשון לשני ישתה.⁶ והכלבו כתב, אפשר לומר שאף בין ראשון לשני לא ישתה, כדי שלא ישתכר ויימנע מעשיית הסדר ומקריאת ההגדה.⁷ ובשם ה"ר יונתן כתב הכלבו, דיין שלפני המזון אינו משכר, ושמכל מקום ייזהר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול. וכן פסק השו"ע.⁸

1. ופריך התם והלא כבר משוכר הוא, ששתה כבר הרבה בסעודתו! ומשני, יין שבתוך המזון אינו משכר, שלאחר המזון משכר. רשב"ם.
2. זה לשונו: (כוס) שלישי דברכת המזון, דכיון דלא חיישינן עוד לגרירי ליבא, לא שרינן ליה, דנראה כמוסיף על ארבעה כוסות.
3. וכתב המשנ"ב (תעט, ס"ק ה) בשם האחרונים, דלאו דוקא יין, הוא הדין שאר משקין המשכרין. מיהו אם אינו משכר, מותר. והוא שלא היה חמור מדינה. דאם היה חמור מדינה, יש להחמיר ולחוש לטעם השני דנראה כמוסיף על הכוסות. ובביה"ל (ד"ה ולא) כתב דלטעם שנראה כמוסיף על הכוסות, אם כן אפשר שלא שייך לאסור אלא דווקא בשותה שיעור כוס. ונשאר בצ"ע, עיי"ש.
4. אור"ח תעט, א. וביאר המשנ"ב (ס"ק ח) דרצה לומר, לאחר ששתה רוב רביעית בתחילה, הפסיק הרבה יותר מכדי אכילת פרס. מקורות: רי"ף (כו א בדפיו). רא"ש (סי' לב). רשב"ם (ק"ת א', ד"ה בין שלישי). תוספות (ק"ז ב', ד"ה רביעי). מהרי"ל (מנהגים, סדר ההגדה, אות מז).
5. וכתב הטור (אור"ח תעג), והן הולכין לשיטתן, שמצריכין לברך בפה"ג על כל כוס וכוס, הלכך מסתבר להו למימר שאם יברך יותר שנראה כמוסיף. אבל לדעת א"א הרא"ש ז"ל שאין צריך לברך בפה"ג על כל כוס וכוס, אין חילוק (כששותה) אם יברך אם לאו, שאם אנו חושבין אותו כמוסיף, אפילו בלא ברכה נמי.
6. דהא לא ממעט תנא אלא בין ג' לד'. רשב"ם.
7. והא דנקט בין שלישי לרביעי, ולא ביאר בין ראשון לשני, משום דמילתא דלא שכיחא הוא להיות אדם שותה כל כך קודם אכילה. וכתב בדרכי משה, שכן הוא המנהג.
8. אור"ח תעג, ג. וכתב המשנ"ב (ס"ק טז) משמע דוקא יין או שאר משקין כי האי גוונא המשכרין; אבל משקה שאין משכר, מותר לשתות בין הכוסות. מקורות: ראבי"ה (סי' תקכה). הרא"ש (סי' כד). מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד בטור). רשב"ם (ק"ז ב', ד"ה בין ג'). כלבו (סי' נ).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שתיה בין כוס ראשון לשני לאחר שהתחיל בהגדה: דעת רמב"ן ור"ן, שאם מזג כוס שני, והתחיל לדרוש עליו בהגדה, אינו רשאי להפסיק באמצע קריאת ההגדה בשתיה.⁹ והר"ה מתיר בכל גווני לשותות, גם באמצע ההגדה. וכן כתבו תוספות.¹⁰ והשו"ע¹¹ פסק כרמב"ן.

שתיה אחרי ד' כוסות: כתב הרא"ש, שמתוך דברי רב יוסף טוב עלם משמע שאסור לשתות אחר ארבע כוסות.¹² ושמונה פשוט הוא שלא לשתות יין.¹³ וכן דעת הרי"ף והגאונים.¹⁴ ודעת הר"ה, שדוקא בין שלישי לרביעי לא ישתה.¹⁵ אבל אחרי כוס רביעי, מותר לשתות יין. והשו"ע¹⁶ פסק כרי"ף. וכתב הרמ"א, וכל המשקים דינן כיוין.¹⁷

⁹ וכתב בב"ה"ל (תעג,ג) ד"ה הרשות בידו, דמדברי הר"ן משמע עוד יותר, דאפילו לא התחיל עדיין באמירת ההגדה, רק שמזג הכוס השני והכין עצמו לאמירת ההגדה, גם כן אסור לו להפסיק בשתיה.

¹⁰ דדוקא בהלל או בברכת 'אשר גאלנו' שבסיום ההגדה, אסור להפסיק באמצע אמירתם לשתיה. אבל הפסקה באמצע ההגדה, לא מצאנו שאסורה.

¹¹ שכן פסק (תעג,א) שאם שכח להבדיל, ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד 'גאל ישראל', ואח"כ יבדיל. הרי שסובר המחבר שאסור להפסיק באמצע ההגדה, ומכל שכן שאסור להפסיק בשתיית כוס של רשות. מקורות: רמב"ן (מלחמות, כד א ברי"ף). ר"ן (כד א ברי"ף, ד"ה כתב הרב אלפסי). תוספות (ק"ג ב', ד"ה רב אשי). רז"ה (המאור הקטן, כד א ברי"ף).

¹² וכתב הרא"ש, ותימה דמנלן הא? דלקמן לא קאמר אלא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, היינו שלא לאכול, אבל למשתי שרי! וכן נמי מדפריש בירושלמי דבין שלישי לרביעי לא ישתה משום דשמא ישתכר, מכלל דאי לאו חיישינן לשכרות, היה מותר לשתות!

¹³ וכתב הרא"ש, ופירש הר"ם (מרוטנבורג) ז"ל טעם למנהג, לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים, לספר בנסים ובנפלאות שעשה לנו הקדוש ברוך הוא ולאבותינו, עד שתחטפנו שינה. ואם ישתה, ישתכר. והכי אמרינן בתוספתא (פ"י) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה. וזה ששינו מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה וכו'. אבל בכוס רביעי התירו, שיש לו סמך מן הפסוק, כנגד ולקחתי אתכם.

¹⁴ וביאר הר"ן, דסבירא להו דכיון דתנא חמישי אומר עליו הלל הגדול, אלמא דבלאו הכי אסור ליה למשתי בתר כוס רביעי. ולא משום מצה, שהרי כבר שתי אחריה שתי כוסות! ועוד אמרו (ראה להלן) 'כגון תמרים וקליות ואגוזים ומיני מיכלא', אבל מיני משתיא, לא. אלא טעם הדבר כדי שלא יהא מוסיף על ארבע כוסות ונראה כמי שמתחיל בסדר אחר, ורוצה לאכול פסח ומצה ומרור, ואין נמנין על שני פסחים כאחד. ועוד, שאם כן לא היה פסח ראשון נאכל על השבע, וכן למצה. לפיכך אסרו לשתות אחר ד' כוסות. אלא שהתירו לו כוס חמישי, והאריכו עליו את הדרך לקרות עליו הלל הגדול. כך כתב הרמב"ן ז"ל לקיים דברי רב אלפסי ז"ל.

¹⁵ ופירשו עלה בירושלמי כדי שלא ישתכר, כלומר ויפסיד קריאת ההלל; אבל אחר כוס רביעי, שכבר גמר את ההלל, אם נשתכר לא הפסיד ולא נשכר.

¹⁶ או"ח תפא,א. מקורות: רי"ף (כז א בדפיו). גאונים (הו"ד בראשונים ובטור). רמב"ן (מלחמות, כו ב ברי"ף). רז"ה (המאור). ר"ן (כז א ברי"ף, ד"ה ומאן דצחי). רא"ש (ס"י לג).

¹⁷ על פי דברי הב"י. ולענין הלכה, כתב המשנ"ב (ס"ק א), דהרבה טעמים יש בזה בפוסקים. ולטעם של חיוב סיפור ביציאת מצרים כל הלילה, ושמא ישתכר, דוקא יין שאר משקה המשכר. ולטעם שלא יהא נראה כמוסיף על הכוסות, כל חמר מדינה אסור, אף שאינו משכר. ולטעם שלא יתבטל טעם מצה מפיו, כל משקה, אפילו אינו חמר מדינה, אסור. וכתב שמסתימת דברי המחבר והרמ"א (שעה"צ, ס"ק ד: כן משמע מהגר"א) שדעתם להחמיר ככל הני טעמי. ומכל מקום כתבו האחרונים ששתיית תה ומשקה תפוחים וכדו', מותר, שהוא כמים בעלמא. ואף דלכתחילה נכון להחמיר בכל דבר שמבטל טעם מצה, במקום צורך גדול יש לסמוך על סברא ראשונה, להתיר לשתות שאר משקין שאינם משכרים. ע"כ. והפרי חדש כתב שכל משקה שאינו משכר מותר לשתותו, ולפיכך הדבר ברור להתיר לשתות קפה וכיו"ב. והביאו כף החיים (אות ד) ודברי החולקים עליו. ושה'ברכי יוסף' כתב דפשט המנהג לשתותו ובספרו 'מורה באצבע' (אות ריא) הוסיף שיהיה בלי סוכר. עיי"ש.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעג)

ג. אם ירצה לשותות כמה כוסות, הרשות בידו; ומכל מקום ראוי לזהר שלא לשותות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר, וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה.

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעט)

א. אחר כך מוזגין לו כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותהו בהסכה; ולא יברך אחריו ולא ישתה יין בינו לכוס רביעי.

הגה: מיהו מכוס שלישי יכול לשותות כמה פעמים והכל מחשב שתיה אחת, אף על גב דהפסיק ביניהם (מהרי"ל ומהר"י ותשב"ץ).

מצוה לחזור אחר זמון.

הגה: והגדול שבהן אומר הודו ואנא, והאחרים עונים אחריו (כל בו). והגדול יכול לתן לקטן רשות (מהרי"ל). ויכול לצרף לזמון לענין הלל, אף על גב שלא אכל עמם. ונהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל פסח, שנאמר: טוב עין הוא יברך (משלי כב, ט) והוא מקרי טוב עין שאמר כל דכפין ייתי ויכול וכו'.

(או"ח, הלכות פסח, סימן תפא)

א. אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשותות יין, אלא מים.

הגה: וכל המשקין דינו כין (בית יוסף). ומי שהוא איסטגיס או תאב הרבה לשותות, יכול לשותות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול. (מרדכי).